

KIBRIS'TA İKİ TOPLUM İÇİN DE FEDERAL YAPI BİR ÇÖZÜM MÜDÜR?

Büşra ÜZEHAN

Dr, İstanbul, Türkiye, drbusrauzehan@gmail.com

ÖZET

Federasyon sözcüğü Latince Foedus sözcüğünden gelmektedir. Foedus Latince’de sözleşme, birleşme anlamına gelmektedir. Federasyon bir politik yönetim sistemi ve bir devlet örgütleniş biçimidir. Hem federasyonun, hem de federe devletlerin, kendilerine ait anayasaları, yasama, yürütme ve yargı organları vardır. Federal sistemlerde yan yana yaşayan, bir genel merkezi hükümet ve iki veya daha çok bölgeden oluşan hükümetler olduğunu görmekteyiz. Bu sisteme göre hükümetler de kendi içinde ayrı siyasi otoriteye sahip olurlar. İç politikada ayrı yasama, yürütme ve yargı sistemleri vardır. İçişlerinde kendilerine özgü kültür, din, dil, ırk ve yaşam koşullarını barındırmaktadırlar. Fakat dış politikada tek bir devlet olarak görünmekte ve aynı oranda hareket etmektedir. Bu sistem ile iki toplumda Enosis-Taksim düşüncelerinden artık vazgeçtiği fikrine varmışlardır. Türkiye’nin garantörlüğünü kabul etmeyen Güney Kıbrıs ve Yunanistan’ın Federal Anayasayı kabul etmesi ile Türkiye’nin garantörlüğünü de kabul ettiklerini göstermektedir. Federal yapıda yasaların kabulü ve onaylanması için halk oylaması yapılması gerekir. 1983’te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edilinceye kadar Kuzey Kıbrıs’ta idari yapı, 40 üyeli Kıbrıs Türk Federe Meclisi ve Meclis’te çoğunluğu elinde bulunduran partinin kurduğu hükümet tarafından yürütülmüştür. Federal Hükümetin görev ve yetkileri, devletin birliği ve devletin iki toplumlu mahiyetini koruyacak şekilde olması hedeflense de bu çalışma da görüleceği gibi Güney Kıbrıs kesiminin nüfus oranının fazla olması ülkede denge sistemini bozduğunu göstermektedir. Ayrıca Kıbrıs’ta Federal bir devlet kurmanın zorlukları arasında, Adada yaşayan iki toplum için yıllardır süregelen kanlı çatışmalardan dolayı bir kopma olmuştur. Şimdi, Federal Devlet başlığı altında bu iki toplumu bir araya getirmeye çalışmak siyasal açıdan büyük bir zorluk içermektedir. Sonuçta; bu çalışmada ortada iki farklı ulusal toplumun varlığından ve bu iki toplumun isteklerini yerine getirmek için yapılan girişimler ele alınmıştır. Federal sistemin iki toplum arasında uzun bir süre başarıyla işleyememesinin nedenleri incelenmiş, bu toplumların merkeziyetçi yapılarındaki düzeninin sağlanamaması, iktidarın bölgesel bölünüşündeki nüfus dengesizliği ve birliği koruyan öğelerin eşitsizlik düzleminde yer almaması gibi birçok faktör ele alınarak anlatılmıştır. Bu bildiri kapsamında, 1983 yılı öncesinde denenilen ve başarı sağlanamayan yönetim sisteminin şuanda Adada çözüm sağlamasını düşünmek ne kadar doğru olur bunu kanıtlayan bir çalışma olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Federasyon, Kuzey Kıbrıs, Güney Kıbrıs, Anayasa, Ulusal toplum.

IS A FEDERAL STRUCTURE A SOLUTION FOR BOTH COMMUNITIES IN CYPRUS?

ABSTRACT

Büşra Üzehan

Dr, İstanbul, Türkiye, drbusrauzehan@gmail.com

The word Federation comes from the Latin word Foedus. Foedus means contract, union in Latin. A federation is a political system of government and a form of state organization. Both the federation and the federal states have their own constitutions, legislative, executive and judicial bodies. In federal systems, we see a central government and two or more regional governments living side by side. Under this system, the governments also have separate political authority. In domestic politics they have separate legislative, executive and judicial systems. In domestic affairs, they have their own culture, religion, language, race and living conditions. However, in foreign policy, they appear as a single state and act at the same rate. With this system, both societies have come to the idea that they have given up their Enosis- Taksim ideas. The acceptance of the Federal Constitution by Southern Cyprus and Greece, which do not accept Turkey's guarantorship, shows that they also accept Turkey's guarantorship. In a federal structure, a referendum is required for the adoption and approval of laws. Until the declaration of the Turkish Republic of Northern Cyprus in 1983, the administrative structure in Northern Cyprus was carried out by the 40-member Turkish Cypriot Federated Assembly and the government formed by the party holding the majority in the Assembly. Although the duties and powers of the Federal Government are aimed to protect the unity of the state and the bicomunal nature of the state, as can be seen in this study, the high population ratio of the Southern Cyprus section shows that it disrupts the balance system in the country. In addition, among the difficulties of establishing a Federal State in Cyprus, there has been a rupture for the two communities living on the island due to the bloody conflicts that have been going on for years. Now, trying to bring these two communities together under the banner of a Federal State poses a major political challenge. Consequently, this paper has discussed the existence of two distinct national communities and the attempts to fulfill their aspirations. The reasons for the failure of the federal system to work successfully between the two communities for a long period of time are examined, and many factors such as the lack of order in the centralized structures of these societies, the population imbalance in the regional division of power, and the lack of elements that preserve unity on the plane of inequality are discussed and explained. Within the scope of this paper, it has been a study that proves how accurate it would be to think that the

management system, which was tried before 1983 and failed to achieve success, will provide a solution on the island.

Keywords: Federation, Northern Cyprus, Southern Cyprus, Constitution, National community.

GİRİŞ

Kıbrıs adası konumundan dolayı her zaman büyük bir öneme sahip olmuştur. Bu önem küreselleşme, petrol ve diğer doğal kaynaklar yaşanan gelişmeler, adanın jeopolitik konumu ile daha kritik bir seviyeye gelmiş ve adanın önemi her geçen gün artmaya devam etmiştir. Tüm bu faktörler ada hakkında farklı devletleri de etkisi altına alarak her geçen gün yeni devletler açısından da Kıbrıs adasının önemi artırmakta olup taraflar arasındaki müzakerelere de bu durum yansımaktadır. Asırlar boyunca sahibi değişen ada 1571 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından fetih edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun ilerleyen yıllarda yaşadığı sorunlar nedeniyle topraklarını savunamayacak hale gelmesi farklı devletler ile ittifaklar kurmasını gerektirmiştir. Gücü zayıflayan imparatorlukta bağımsızlık hareketleri ve topraklarına karşı olan saldırılar artmıştır. Birçok devlet Osmanlıya karşı bağımsızlığını kazanmış ve Osmanlı birçok cephede zor mücadeleler vermiştir. Yaşanan bu sorunlar sonunda Kıbrıs adasını da etkisi altına almıştır.

1878 yılında Osmanlı ile Rusya yeni bir savaşa girmiş idi. Rus orduları kısa bir sürede İstanbul yakınlarındaki Yeşilköy'e kadar gelmiş durumdaydı. Bu duruma karşı kendi çıkarlarını korumak isteyen İngiltere, Osmanlı Devleti'ne Rusya'ya karşı bir savunma paktı yapmayı teklif etti. Bu anlaşma ile Kıbrıs adasında İngiliz dönemine geçilmiştir. Kıbrıslı Rumlar Osmanlı döneminden itibaren istedikleri Kıbrıs adasını, Osmanlının zayıflaması ve adanın İngiliz hakimiyeti altına girmesi ile daha net bir şekilde dile getirerek adanın tek sahibi olduklarını her mecrada dile getirmişler ve savunmuşlardır. Sorunun ortaya çıkışına bakıldığında zaman; 1878 yılında adanın kontrolünü ele geçiren İngiliz yönetimine karşı özellikle 1950'li yıllarda, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması (enosis) için artan Rum faaliyetleri, adada bulunan Türk ve Rum toplumunu karşı karşıya getirmiştir (Coşkun, 2018). Rumlar adanın kendilerine teslim edilmesi için her türlü yola başvurmuşlardır. Bu çatışmalardan sadece Kıbrıslı Türkler ve Rumlar değil adada ki İngilizlerde zarar görmüştür.

Rumlar bu dönemde Enosis yani adayı Yunanistan'a bağlama planlarını resmiyete dökmüşlerdir. Bu durum adadaki Türk soydaşlarını ve kendi çıkarlarını korumak isteyen Türkiye tarafından adanın önemini biraz daha fazla artırarak ülke gündeminde önemli bir yer edinmesine neden olmuştur. Adada yaşayan toplumlar arasında ki çatışmaların büyümesi İngilizleri de zor durumda bırakmaktaydı. Bu durumdan iyice rahatsız olan İngiltere ada üzerindeki hakimiyetini Kıbrıs halkına devretmiştir. İngilizler kendi çıkarları doğrultusunda ada üzerinde edindiği üsler nedeniyle Kıbrıs'tan hiçbir zaman tamamen kopmamıştır. İngilizlerin yönetimi devretme kararı üzerine Kıbrıslı Rumlar ve Türkler tarafından ortak Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu Cumhuriyetin garantör devletleri de İngiltere, Türkiye ve Yunanistan olmuştur. Ancak bu iki toplum arasında tarihsel ve etnik farklılıklar gibi sorunlar nedeni ile yaşanan olaylar neticesinde toplumlar arasında çatışmalar yaşanarak bu çatışmaların giderilememesi ve şiddetinin her geçen gün artması ile birlikte adaya garantör devlet olan Türkiye Cumhuriyeti tarafından askeri müdahale gerçekleşmiştir. Yapılan müdahale sonrasında ada iki toplum arasında bölünmüştür.

Türkiye yaptığı müdahale sonucunda çeşitli ambargolara maruz kalmıştır. Söz konusu krizin yeni bir savaşa sebep olmaması maksadıyla BM tarafından barış müzakereleri başlatılmıştır. Savaş sonucunda Türk kesiminin tanınmaması için Rumlar tarafından büyük bir lobi faaliyeti başlatılmıştır. (Erhürman, 2012). Bu durumun yaşanmasından itibaren günümüze dek adada iki toplum arasında tekrar bir çözüm bulma çabaları devam etmektedir. İki toplum Birleşmiş Milletler parametreleri çerçevesinde federal bir devlet sistemi içerisinde çözüm aramak ile birlikte farklı çözüm sistemlerini de tartışmışlardır. Barışın uzun yıllar boyunca tesis edilememesi tarafların umutlarını azaltmıştır. Bunun yanında Rum toplumunun Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsil etmesi ve AB üyesi olması nedeniyle çözüm yolundaki çabasında azalma olmuştur. Türk toplumu ise tanınmak ve tüm ambargolardan kurtulmak için adada çözüme daha fazla ihtiyaç duyan kesim olarak çözüm arayışlarında ki çabalarına devam etmektedir. Çözumsuzlüğün temel sebebi tarafların birbirlerine olan güvensizliği ve yönetimi paylaşamamalarıdır. Yunanistan, Kıbrıs'ı her dönem haklı davası olarak gördüğünden 1950 yılından itibaren

yoğun propaganda faaliyetlerine başlamış, Türklere yönelik baskı ve şiddetini arttırmıştır. (Tatar, 2021). Rumların Enosis'i gerçekleştirmek için giriştikleri eylemlere karşın, Türkler ise hayatta kalma çabası göstermiş ve dünya ülkelerine karşı kendini hep savunan taraf olmuştur. 1954 yılı ile birlikte Papagos hükümeti iktidara gelmiş ve meseleyi uluslararası alanda kamuoyunun gündemine getirerek Ada'yı Yunanistan'a ilhak eden özerk bir yönetim şeklini almasını hedeflemiştir. Devamında kurulan hükümetlerde bu politikayı benimsemiştir.

Tarihi süreç içerisinde, her iki halkın farklılaşmasına neden olan etkenlerden biri ekonomik etkenlerdir. Ekonomik eşitsizlik zaman içerisinde o kadar büyümüştür ki (Aksu, 2001: 78), siyasi ve kültürel etkenlerle de birleşince, her iki bölge yönetenlerinin önerileri karşılıklı olarak benimsenmemiş, talepler kabul edilmemiş, süreç uzamış ve her iki tarafın da benimsenecek olası sistemleri kendi açılarından farklı ve yorumlamaları sonucunda, birleşme üzerine değil farklılıkları iyice belirginleştiren bir ayrılma üzerine öneriler sunulmaya başlanmıştır. Günümüzde halen federasyon şeklinde yönetilen dünya ülkeleri bulunmaktadır. Bunlar, Avrupa'da Almanya, Avusturya, Belçika, İsviçre; Asya'da, Birmanya, Hindistan, Pakistan, Malezya; Amerika'da ABD, Kanada, Meksika, Brezilya, Arjantin, Venezuela; Okyanusya'da Avustralya; Afrika'da, Nijerya'dır. 13 Şubat 1975'te yürürlüğe giren Kıbrıs Türk Federe Devleti, daha önce uygulanan yönetim şekillerinden farklı bir yapıya sahiptir. (Hadjigeorgiou, 2020). Federe Devlet yönetim şekli Kıbrıs Türk halkının daha önce karşılaşmadığı bir yapı olduğu için halk bu yönetim şekline ayak uydurmakta zorlanmıştır. Federe Devletin kurulma kararı tek taraflı bir bağımsızlık ilanı aşaması değildir. Buna göre adada meydana gelen olaylardan sonra iki toplumun artık bir arada değil, federal bir yönetim sayesinde yan yana yaşaması gerektiğidir.

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'in jeopolitik açıdan en stratejik bölgelerinden biri olarak, iki toplumlu bir yapının zorluklarını en derinden hissedilen yerlerden biridir. Adadaki Türk ve Rum toplumlarının yıllar boyunca farklı kimlik, dil ve kültürel dinamikler temelinde şekillenen siyasi ilişkileri, zamanla çözümü zor bir çatışma ortamına dönüşmüştür. Bu bağlamda, Kıbrıs sorununa yönelik çözüm arayışları uluslararası diplomasinin önemli bir gündem maddesi olmuştur. Federal yapı fikri, iki toplumun eşit siyasi haklara sahip olduğu ve güvenlik kaygılarının giderildiği bir yönetim modelini hedeflerken, adanın birleşmesi için en uygun çözüm alternatiflerinden biri olarak sıkça gündeme gelmektedir. (Tatar, 2021). Ancak, bu öneri hem avantajları hem de beraberinde getirdiği riskler nedeniyle her iki toplumda da farklı tepkilere yol açmaktadır. Federalizm, farklı kimlik, kültür veya dil gruplarına sahip toplulukların siyasi bir çatı altında bir araya gelmesini sağlayan bir yönetim biçimi olarak tanımlanabilir. Federal yapılar, genellikle birden fazla düzeyde yönetim sunarak her topluluğun kendi kimliğini korumasına olanak tanırken, merkezi otorite aracılığıyla ortak bir yönetim düzeni sağlar. (Öztürk, 2015).

Bu makale, federal yapının Kıbrıs'taki iki toplum için bir çözüm olup olmadığını tartışmayı amaçlamakta ve tarafların bakış açılarını, olası modelleri ve bu modellerin uygulanabilirliğini analiz etmektedir. Federalizm, farklı kimlik, kültür veya dil gruplarına sahip toplulukların siyasi bir çatı altında bir araya gelmesini sağlayan bir yönetim biçimi olarak tanımlanabilir. (Tatar, 2021). Federal yapılar, genellikle birden fazla düzeyde yönetim sunarak her topluluğun kendi kimliğini korumasına olanak tanırken, merkezi otorite aracılığıyla ortak bir yönetim düzeni sağlar. Bu tür bir yönetim biçimi, özellikle farklı toplumsal grupların barışçıl bir şekilde bir arada yaşamasını hedefleyen bölgelerde çözüm olarak önerilmektedir. Kıbrıs özelinde federal yapı, adadaki iki toplumun hem siyasi eşitlik hem de kendi özerkliklerini koruma taleplerine yanıt verme potansiyeli taşıyan bir model olarak görülmektedir. (Gökçekuş, Atun, 2020: ss. 34-48) Ancak federalizmin uygulanabilirliği konusunda çeşitli sorular ortaya çıkmaktadır. Kıbrıs'ta federal bir çözüm önerisinin detayları, iki toplumun farklı beklentileri ve kırmızı çizgileri nedeniyle sıklıkla tartışma konusu olmaktadır. Rum toplumu, birleşik bir Kıbrıs devleti altında merkezi otoritenin güçlendirilmesi gerektiğini savunurken, Türk toplumu siyasi eşitliğin ve iki bölge yapının korunmasını talep etmektedir. (Tatar, 2021). Bu bağlamda, federalizmin teorik avantajları ve Kıbrıs'a uyarlanabilirliği, adanın coğrafi, demografik, dini ve siyasi dinamikleri ışığında değerlendirilmeli ve potansiyel sonuçları detaylı bir şekilde analiz edilmelidir. Federal yapı, her iki toplumun ihtiyaçlarına uygun bir çözüm sunabilir mi, yoksa bu model mevcut sorunların yeni bir biçimde devam etmesine mi yol açar?

Kıbrıs'ta federal bir çözüm önerisinin başarıya ulaşması, büyük ölçüde Türk ve Rum toplumlarının bu yapıya dair algılarına ve beklentilerine bağlıdır. Her iki toplumun tarihsel deneyimleri, güvenlik kaygıları ve siyasi hedefleri, federalizmin bir çözüm olarak kabul edilip edilmeyeceğini belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır. Kıbrıslı Rumlar, 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek yasal temsilcisi olduklarını iddia ederek, federal bir çözüm önerisini genellikle birleşik bir devlet anlayışı temelinde değerlendirmektedirler. Bu perspektiften bakıldığında, federal sistemin merkezi otoriteyi zayıflatmadan ve adanın toprak bütünlüğünü koruyarak uygulanması gerektiği savunulmaktadır. (Özersay, 2013) Bununla birlikte, geçmişte yaşanan çatışmalar

nedeniyle, Türk tarafının taleplerine şüpheyle yaklaşılmakta ve özellikle siyasi eşitlik gibi konular, Rum toplumunda endişe yaratmaktadır.

Rum toplumunun federal yapıdan beklentileri şu şekilde özetlenebilir: Merkezi hükümetin güçlü tutulması ve karar alma süreçlerinde etkin bir şekilde çalışması, Ada genelinde mülkiyet sorunlarının adil bir şekilde çözülmesi, Türk askerinin adadan tamamen çekilmesi ve güvenlik garantilerinin uluslararası aktörler aracılığıyla sağlanması. Kıbrıslı Türkler ise, federal bir çözümün ancak siyasi eşitlik ve iki toplumun kurucu devletler olarak eşit haklara sahip olduğu bir yapıyla mümkün olabileceğini savunmaktadır. (Çelik, A., & Yılmaz, E. 2021). Türk toplumu, 1974'ten bu yana kendi kendini yönetme deneyimini federal bir yapıya geçişte vazgeçilmez bir güvence olarak görmektedir. Aynı zamanda, adada Rum tarafının nüfus ve ekonomik üstünlüğü karşısında siyasi eşitlik talepleri öncelikli bir konu olarak öne çıkmaktadır. Kıbrıslı Rumların federal çatı altında birleşmek istememelerinin en önemli nedenlerinden biri de ekonomik nedenlerdir. Yıllık ortalama 17-18 bin Amerikan doları ile, kişi başına düşen milli gelir açısından Kıbrıslı Türkler yaklaşık 3 katı oranında büyük orana sahip olan Rumlar, bu kazancı federal bir antlaşma sonrası sürdüremeyeceklerine ve verdikleri vergilerle Kıbrıslı Türklerin kalkınmasına katkı sağlayacaklarına inanmaktadırlar (Brendan O'Malley, 1999: 206- 207)

Türk toplumunun federal yapıdan beklentileri şu şekildedir: İki bölge, iki toplumlu bir yapının garanti altına alınması ve her kurucu devletin kendi içinde özerk olması, Siyasi eşitlik ilkesi doğrultusunda yönetimde dönüşümlü başkanlık gibi düzenlemelerin uygulanması, Türkiye'nin etkin ve fiili garantörlüğünün devam etmesi ve güvenlik konusunda endişelerin giderilmesi. İki toplumun federal sisteme dair beklentileri arasındaki farklılıklar, çözüm arayışlarının en büyük engellerinden birini oluşturmuştur. Rum toplumu, Türk tarafının siyasi eşitlik taleplerini "adanın bölünmesi" yönünde bir adım olarak algılamakta, Türk toplumu, merkezi hükümetin güçlendirilmesi önerilerini "azınlık haline getirilme" tehlikesi olarak görmektedir. Bu güvensizlikler, müzakere süreçlerini sık sık tıkanma noktasına getirmiştir. Bu bağlamda, federal çözüm için her iki tarafın da endişelerinin dikkate alındığı bir denge modelinin geliştirilmesi gerekmektedir. Federal sistemin, iki toplum arasında gerçek bir uzlaşma sağlaması için bu endişelere yanıt verecek yapısal düzenlemeler içermesi kaçınılmazdır. (Tatar, 2021).

Kıbrıslı Türkler, başta güvenlik, egemenlik ve temsiliyet konularını içeren, sayısal azınlık olma durumundan doğan kaygılarını gidermeye yönelik maddelerin yer aldığı, ekonomik, kültürel, mülkiyet konuları gibi asimetrik uygulamaları içinde barındıran, diğer yanda da sayıca fazla olan Kıbrıslı Rumların egemenlik ve temsiliyet haklarına uygun bir yönetim sistemi adil olacaktır. Aynı zamanda, Kıbrıslı Rumların güvenlik, toprak ve mülkiyet konularıyla ilgili endişelerine yanıt veren, adil, taraflar arasında siyasi ve hukuki eşitliği öngören, başta Türkiye ve Yunanistan olmak üzere, AB ve ABD gibi uluslararası alanda hakim güçler tarafından desteklenen federal bir devlet sistemi çözümü sağlayacak bir yönetim sistemi olacaktır. (Özersay, 2013) Kıbrıs'taki federal sistemin yetkileri, yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç ayrı başlık altında toplanmaktadır. federal devletin yerel idarî hukuku, kamu yönetimine özgü kuruluşlarını, bunların işleyişini, kişilerle olan ilişkilerini ve sorumluluklarını düzenlediği görülür (Tamçelik, 2008: 137-159). Her toplumun ayrı ayrı seçtiği Toplum Meclislerine yasa yapma ve karar alma yetkisi tanıyacaktır. Buna göre merkezî yönetime karşı bir tür "özerkliğe" sahip olan Toplum Meclisleri, din, eğitim, öğretim, kültür, spor ve hayır işleriyle ilgili alanlarda, anayasanın belirlediği sınırlar içinde, bu yetkilerini kullanacaklardır. Bunun yanı sıra bu meclisler, kişisel statü ve dinî konularla ilgili hukuk davalarına bakacak mahkemelerin oluşturulması ve sorumluluğu altında bulunan kuruluşların gereksinimlerinin karşılanması için kendi toplum üyelerine kişisel vergi koyma yetkisine de sahip olacaklardır. federe devletin, yani üye devletin uluslararası anlaşma akdetme, elçi gönderme ve kabul etme gibi hakları yoktur (Eroğlu, 1975: 254). Uluslararası sorunluluk, münhasıran federal devlete aittir. Zaten federal devlette, merkezî devletin üye devletlere karşı üstünlüğü belirgin niteliktedir.

Kıbrıslı Türkler federe cumhuriyetlerden her birinin, federal sistem içindeki hakları o denli geniş olmasını istemektedirler ki, üçüncü devletlerle anlaşma yapmak dahil birçok ayrıcalığın olmasını savunmaktadırlar. Diğer taraftan Kıbrıslı Rumlar, federe devletlerin meclislerine ait yetkilerin, bu denli çok olmasını istememektedirler. Özellikle Rumlar, her bir federe devletin, Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yerel bir parçası olacağını (Dodd, 1998: 49) ve federe devletlerin, birçok konuda yasal karar alma veya verme yetkisi varsa da bunun egemenlik ilkesine sahip (Rees, 1956: 210) olduğu manasına gelmeyeceğini belirtmektedirler. Türk tarafı, yetkilerin ağırlıklı olarak federe devletlerde kalmasını, ortak oluşuma çok sınırlı yetkiler tanınmasını isterken, Rum tarafı ise Federal Hükümeti mümkün olduğunca güçlü kılmaktan yanadır (İsmail, 1998: 433). Bir başka deyişle Kıbrıslı Rumlar, kurucu devletlere maksimum otonomi sağlanmasını veya bu devletlerin, kendi güvenlik ve yasal düzenlerinden sorumlu olmasını istememektedirler. Federe devletlerin, federal dış politikaya uygun olmak kaydıyla, kendi

yetkilerine giren konularda, yabancı devletlerle anlaşma yapması mümkün olabilecektir. Zaten Gali plânında da federe devletlerin kendi yetki alanına giren konularda, başka ülkelerle anlaşma yapma hakkının olması savunulmaktadır (md. 8). Aslında bu durum, 1960 anayasasında da Fikirler Dizisi'nde de böyledir. Annan plânında ise durum tam anlamıyla açık olmasa da satır arasında bunun böyle olduğu anlaşılmaktadır.

Rum tarafı, federe devletlerin yapacağı anlaşmaların, merkezî devletin onayına bağlı olmasını savunmaktadır (İsmail, 1998: 250). Hâlbuki Fikirler Dizisi'nde federal hükümet, sadece anayasada belirtilen yetkileri kullanabilecektir. Her şeyden önce federe devletler, eşit statüdedirler ve temel anayasanın koyduğu sınırlar içerisinde ve Federal Anayasa'nın ortak devlet hükümetine vermediği yetkileri, egemence kullanabileceklerdir. Federe devletler, birbirleriyle ve ortak devlet ile işbirliği anlaşmaları imzalayabilecekler ve birbirlerinin yetkilerine ve işlevlerine müdahale edemeyecek olan ortak federal devlet ile federe devletlerin temel anayasasına aykırı düşen herhangi bir yasayı geçersiz (Efegil, 2003: 25) sayacaklardır. Ancak federe devletler, anayasal sınırlar çerçevesinde, anayasanın federal devlete vermediği tüm yetki ve işlevleri, kendi bölge sınırları içerisinde egemence kullanacakları yetkilere sahip olacaklardır. Ancak federal devletin temel anayasası, federe devletlerin anayasalarından üstün olacaktır. Buna karşın federal devlet, federe devletlerin güç ve işlevlerine tam saygı gösterecek ve hiçbir şekilde müdahale etmeyecektir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi AB üyesi olacaklarına inandıklarını için Annan planı kapsamında katılmışlardır, ancak hayır oyu vermişlerdir. Sonucunda ise hayır oyu kullanarak barışın önüne geçen Rumlar AB'ye alınmış, evet oyu kullanan Türkler ise barış yanlısı tutumlarına rağmen kaybeden taraf olmuşlar ve tanınmamaya devam etmişlerdir. Yaşanan bu gelişme ve Rum tarafının elde ettiği ayrıcalıklar neticesinde Türklerin barışa BM'ye ve diğer güçlere olan güveni yıpranmış ve Rum tarafı ise elde ettiği kazanımlar ile daha iyi seviyeye gelmiş ve barışa olan ihtiyacı azalmıştır. Türklerin barışa ve uluslararası aktörlere olan inancı azalmış ve taraflar arasında güvensizlik artmıştır. Annan planından sonrada toplum liderleri, yeni heyet ve müzakerecilerle görüşmeler ara ara devam etmek ile birlikte halen bir sonuç alınamamıştır. Çözumsuzluğa doğru gidiş artmıştır. Yaşanan gelişmeler çözumsuzluğun nedenlerini daha da kemikleştirmiş, taraflar arası güvensizliğin artmasına sebep olmuş ve barış isteği azalmıştır. (Gökçekuş, Atun, 2020: ss. 34-48)

Bu çalışmada, Kıbrıs'taki iki toplumun bakış açılarını anlayarak, Federal çözüm modellerinin avantajlarını ve dezavantajlarını karşılaştırmak amaçlanmıştır. Kıbrıs için önerilen farklı federal yapı modelleri (örneğin, iki toplumlu iki bölgeci federasyon, konfederasyon) karşılaştırılmış ve bunların uygulanabilirliği değerlendirilmiştir. Çalışma, yalnızca federal çözümün avantajlarını vurgulamakla kalmamış, aynı zamanda bu modelin uygulanmasında karşılaşılabilecek olası zorlukları ve riskleri de eleştirel bir şekilde değerlendirmiştir. Çalışmada, Kıbrıs sorununa federal bir çözüm önerisi bağlamında tarafların ihtiyaçlarına ve süreçteki zorluklara yönelik bir dizi öneri geliştirilmiştir. Bu öneriler, federal yapının uygulanabilirliğini artırmayı, taraflar arasındaki güvensizlikleri azaltmayı ve sürdürülebilir bir barış ortamı sağlamayı hedeflemektedir.

YÖNTEM

Bu tez çalışmasında; tanımlayıcı ve betimleyici bir araştırma tasarımı kullanılarak, Kıbrıs sorunu nitel verilerle değerlendirilmekte, Kıbrıs'ta adil ve kalıcı barışı sağlayacak unsurlar ilgili literatür eşliğinde analiz edilmekte ve hukuki bakımdan benimsenecek devlet sisteminin hangisi olması gerektiği tespit edilmeye çalışılmaktadır. Çalışmanın literatür taraması bölümünde, sosyal bilimlerde en yaygın kullanılan yöntemlerden biri olan doküman tarama modeli kullanılmış, konu başlıklarına uygun şekilde taranan dokümanlar konulara göre tasnif edilmiş ve konuya ilişkin bilgiler değerlendirilmiştir. Üniter devletlerdeki özerk yapılanmalar ile federal devletlerdeki federe birimler arasında anayasal güvence açısından önemli hukuki farklılıklar olduğu görülmektedir.

Literatür taramasında, Kıbrıs sorunu ve federal yapı konusundaki akademik çalışmalar, raporlar, uluslararası örgütlerin önerileri ve müzakere süreçleri incelenmiştir. Özellikle Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) ve garantör devletlerin açıklamaları, çözüm önerilerine dair kapsamlı bir literatür oluşturmıştır. Kıbrıs sorununa ilişkin federal çözüm modeli, tarafların açıklamaları ve konuyla ilgili uluslararası değerlendirmeler temel alınarak oluşturulmuş bir kaynakça sunulmaktadır. Çalışmada kullanılan kaynaklar hem akademik literatürü hem de uluslararası kurumların raporlarını ve liderlerin açıklamalarını kapsamaktadır. Farklı federal modellerin tarafların ihtiyaçlarına ne ölçüde yanıt verdiğini ortaya koymak, potansiyel faydalar ve riskler üzerinden modellerin

avantajlarını ve dezavantajlarını analiz etmek. Vaka analizi açısından Kıbrıs, federal çözüm önerileri bağlamında bir örnek olay olarak ele alınmıştır. Tarihsel bağlam, siyasi dinamikler, toplumlararası ilişkiler ve uluslararası aktörlerin rolleri, bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Çalışma, birincil veri yerine ikincil verilere (literatür ve belgeler) dayanmaktadır. Bu nedenle, saha çalışması veya toplumların güncel düşüncelerine ilişkin anket gibi doğrudan veri toplama yöntemleri içermemektedir. Kıbrıs sorununda tarafların güncel müzakere pozisyonlarındaki yaklaşımları incelenmiş, mevcut literatür üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Bu yöntemler ışığında çalışma, Kıbrıs'ta federal bir çözümün teorik ve pratik yönlerini detaylı bir şekilde ele almayı amaçlamıştır.

BULGULAR

Başlık, "Kıbrıs'ta İki Toplum İçin de Federal Yapı Bir Çözüm Müdür?" sorusu üzerinden değerlendirilmiştir. Bu çerçevede yapılan analiz ve tartışmalardan çıkan bulgular şu şekilde özetlenebilir: Federal sistem, Kıbrıs'ta iki toplumun birlikte barış içinde yaşayabilmesi için uygun bir çerçeve sunmaktadır. Bu yapı, toplumların siyasi eşitlik taleplerine ve özerklik beklentilerine yanıt verebilecek esneklikte tasarlanabilir. Ancak, temel sorunlar çözüme ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Egemenlik, güç paylaşımı, mülkiyet hakları ve garantörlük gibi konular, taraflar arasındaki temel uyumsuzluk alanlarını oluşturmaktadır. Tarafların tarihsel güvensizlikleri, federal bir sistemin işleyişini zorlaştırma riski taşımaktadır.

Uluslararası Faktörlerin Ada üzerindeki belirleyici faktör olmaları da çözüme ulaşmada büyük engel teşkil etmektedir. Federal bir çözümün başarısı, yalnızca iki toplum arasındaki müzakerelere değil, aynı zamanda uluslararası aktörlerin desteğine de bağlıdır. Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi kuruluşların etkin bir arabuluculuk rolü üstlenmesi gereklidir. Bu çalışma da ekonomik ve sosyal avantajlar çözüm sürecini destekleyebilir. Birleşik bir federal yapı, adanın ekonomik entegrasyonunu sağlayarak tarafların refah seviyesini artırabilir. Bu durum da toplumların federal yapıya uyum sürecini kolaylaştırabilir. Bir diğer faktör olan, toplumlararası güven inşası anahtar rol oynayabilir. (Hadjigeorgiou, 2020). Federal bir sistemin sürdürülebilir olması için, taraflar arasında karşılıklı güvenin tesis edilmesi gerekmektedir. Geçmişten gelen yaraların sarılması, kültürel diyalog ve ortak hedeflerin belirlenmesi bu sürecin temel taşlarıdır. (Gökçekuş, Atun, 2020: ss. 34-48) Her iki toplumun da beklentilerini karşılayan ve endişelerine yanıt veren bir federal model geliştirilmediği takdirde, bu yapı yeni çatışmalara yol açabilir. Federal sistem, uzlaşmacı bir yaklaşımla yapılandırılmadığında başarısızlık riski taşımaktadır.

Federal yapının işleyebilmesi için iki toplum arasında güçlü bir güven ilişkisinin inşa edilmesi gerekmektedir. Ancak, geçmişte yaşanan çatışmalar, siyasi eşitsizlik algıları ve toplumlar arası temas eksikliği, bu güveni zayıflatmaktadır. Tarafların birbirine olan şüpheli yaklaşımı, ortak bir geleceğin inşa edilmesini zorlaştırmaktadır.

Birleşmiş Milletler tarafından desteklenen ve geçmiş müzakere süreçlerinde en çok tartışılan model, iki bölge, iki toplumlu federasyon (BBF) modelidir. Bu modelde, adada iki ayrı kurucu devlet bulunacak ve bu devletler, merkezi bir federal hükümet aracılığıyla ortak bir yönetim sistemi oluşturacaktır. (Öztürk, 2015).

Temel Özellikler:

Her iki toplumun, kendi bölgelerinde çoğunluk oluşturduğu ve yönetim haklarını sürdürdüğü bir yapı.

Merkezi hükümetin dış politika, savunma ve ekonomi gibi alanlarda yetkili olması.

Kurucu devletlerin kendi iç yönetimlerinde özerk olması.

Avantajları:

İki toplumun eşit siyasi haklara sahip olmasını sağlar.

Toplumların kendi kimliklerini ve kültürel özerkliklerini korumasına olanak tanır.

Dezavantajları:

Merkezi yönetim ile kurucu devletler arasındaki yetki paylaşımı konusunda sorunlar çıkabilir.

Toplumlaraarası güvensizlikler nedeniyle işleyişte tıkanmalar yaşanabilir. (Guterres, 2021)

Konfederasyon Modeli

Konfederasyon modeli, iki bağımsız devletin, belirli alanlarda iş birliği yapmak üzere bir araya gelmesini öngörmektedir. Bu modelde, iki taraf da kendi egemenliklerini korurken, ortak karar alınması gereken konularda bir araya gelinir.

Temel Özellikler:

İki ayrı devletin uluslararası alanda bağımsız hareket etmesi.

Ortak konuların, eşit temsil esasına dayalı bir yapı ile yönetilmesi.

Avantajları:

Her iki toplumun bağımsızlık ve özerklik taleplerine yanıt verir.

Güvensizliklerin azaltılmasına katkı sağlar.

Dezavantajları:

Birlik duygusunun zayıf kalması ve çözümün "bölünme" olarak algılanması.

Uluslararası alanda Kıbrıs sorununun tam anlamıyla çözüldüğüne dair şüphelerin devam etmesi.

Birleşik Devlet Modeli

Birleşik devlet modeli, merkezi hükümetin güçlü olduğu, yerel yönetimlerin ise sınırlı yetkilerle faaliyet gösterdiği bir federal yapı modelidir. Bu model, özellikle Rum toplumunun önerileri arasında yer almıştır.

Temel Özellikler:

Güçlü bir merkezi hükümetin oluşturulması.

Yerel yönetimlerin daha dar yetkilere sahip olması.

Avantajları:

Merkezi otoritenin etkinliği sayesinde karar alma süreçlerinin hızlanması.

Birleşik bir Kıbrıs kimliğinin güçlendirilmesi.

Dezavantajları:

Türk toplumunun siyasi eşitlik ve özerklik taleplerine yanıt verememesi.

Toplamlar arasında yeni gerilimlere yol açma riski.

Bu modellerin her biri, Kıbrıs sorununun çözümüne farklı bir yaklaşım sunmaktadır. Ancak, uygulanabilirlikleri ve taraflarca kabul edilme potansiyelleri, detaylı değerlendirmeler ve uzlaşma süreçlerine bağlıdır. (Gökçekuş, Atun, 2020: ss. 34-48) Kıbrıs'ta federal bir çözüm önerisi, adadaki iki toplumun uzun süredir devam eden ayrılıklarını sona erdirmek ve barış içinde bir arada yaşamalarını sağlamak için önemli bir fırsat sunmaktadır.

Ancak bu model, potansiyel avantajlarının yanı sıra, taraflarca göz önünde bulundurulması gereken ciddi riskler de barındırmaktadır.

KONU	KONFEDERASYON	FEDERASYON
Kaynak	Uluslararası antlaşmayla kurulur.	Anayasayla kurulur.
Bağın Niteliği	Üye devletlerarasındaki bağ akdidir.	Anayasal niteliktedir.
Ayrılma Hakkı	Üye devletler üyelikten çıkabilir.	Ayrılma hakkı yoktur.
Uluslararası İlişkiler	Üye devletlerin uluslararası kişiliği devam eder.	Sadece federal devletin uluslararası kişiliği vardır.
Dış İlişkiler	Üye devletler dış ilişkilerde bağımsızdır.	Federe devletler federal devlete bağlıdır.
Zorlama Gücü	Konfederasyonun üye devletler üzerinde zorlama gücü yoktur.	Zor kullanma gücü vardır.
Vatandaşlık	Sadece üye devletlerin vatandaşlığı vardır.	Federal ve federe olmak üzere iki tür vatandaşlık vardır.

Tablo 1: Konfederasyon ve Federasyon Yönetime Dair Farklılıklar

Barış ve İstikrarın Sağlandığında İki Bölge Açısından Avantajlar:

Federal bir çözüm, Kıbrıs'ta iki toplum arasındaki çatışmayı sona erdirerek, kalıcı bir barış ve istikrar ortamı yaratabilir. Federal sistem, toplumlar arasındaki güvensizliği azaltmayı ve ortak çıkarlar doğrultusunda iş birliğini artırmayı hedefler. Federal yapı, adanın iki toplumunun ekonomik olarak birleşmesini sağlayarak, ticaret, turizm ve yatırım alanlarında yeni fırsatlar sunabilir. Bu entegrasyon, Avrupa Birliği (AB) üyeliğinin getirdiği avantajlarla birleştiğinde, Kıbrıs'ın ekonomik kalkınmasına önemli katkılar sağlayabilir. Kıbrıs'ın birleşik bir federal devlet olarak uluslararası alanda daha güçlü bir konum elde etmesi mümkündür. Bu çözüm, AB üyeliği bağlamında tarafların haklarını tam anlamıyla kullanabilmelerine olanak tanır ve uluslararası arenada Kıbrıs'ın pozitif bir örnek oluşturmasını sağlar. (Ioannides, 2001). Federal sistem, iki toplumun ortak yönetim ve karar alma süreçlerinde birlikte çalışmasını teşvik ederek, zamanla güven ortamının oluşmasına katkıda bulunabilir.

Her iki toplum için Federal Yönetimin Riskleri ve Siyasi ve Yönetimsel Sorunlar

Federal bir sistemde, tarafların temel konularda anlaşmazlık yaşaması durumunda, karar alma süreçlerinde tıkanıklık meydana gelebilir. Bu durum, özellikle dönüşümlü başkanlık veya veto mekanizmalarının etkili bir şekilde çalışmaması halinde büyük bir sorun haline gelebilir. Tarihsel güvensizliklerin tam anlamıyla giderilememesi durumunda, federal sistemin sürdürülebilirliği tehlikeye girebilir. Tarafların birbirine olan şüpheli yaklaşımı, federal yapının işleyişine zarar verebilir. Mülkiyet hakları ve toprak düzenlemeleri konusunda yaşanabilecek anlaşmazlıklar, federal sistemin uygulanabilirliğini zorlaştırabilir. Adanın yeniden birleşmesi

sürecinde, geçmiş mağduriyetlerin tam anlamıyla giderilememesi, toplumlar arasında yeni gerilimlere yol açabilir. (Özersay, 2013)

Kıbrıs sorununun çözümünde garantör devletler ve uluslararası aktörlerin rolleri, federal yapının kabulü ve uygulanabilirliği üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu aktörler arasındaki çıkar çatışmaları, federal sistemin başarısını olumsuz yönde etkileyebilir. Uzun süre ayrı yönetim biçimlerine alışmış olan toplumların, federal bir sisteme uyum sağlaması zorlu bir süreç olabilir. Bu süreçte, her iki toplumun da beklentilerinin karşılanmaması durumunda, toplumsal huzursuzlukların ortaya çıkma riski bulunmaktadır. Kıbrıs'ta federal bir çözüm, doğru şekilde uygulanması halinde, adanın geleceği için önemli bir fırsat yaratabilir. Ancak, bu modelin başarılı olabilmesi için, yukarıda sıralanan risklerin dikkatle ele alınması ve tarafların ihtiyaçlarına uygun bir yapının tasarlanması gerekmektedir. Kıbrıs sorununa federal bir çözüm önerisi bağlamında, liderlerin açıklamaları ve pozisyonları, bu tartışmanın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Liderlerin açıklamaları, iki toplum arasındaki temel yaklaşımları ve müzakere süreçlerindeki kritik noktaları anlamak için yol göstericidir. Aşağıda, Kıbrıs Rum ve Türk taraflarının liderlerinin federal çözüm konusunda dile getirdiği önemli açıklamalar ve bunların tartışmaya olan etkisi detaylandırılmıştır. (Ioannides, 2001), (BBC Türkçe, 2021, Kıbrıs Müzakerelerinde Liderlerin Açıklamaları).

Kıbrıs Rum liderleri, genellikle "İki Bölge, İki Toplumlu Federal Çözüm" (IBITF) modeline sıcak baktıklarını belirtmişlerdir. Bu model, merkezi bir hükümetin yanı sıra her iki toplumun kendi yönetimlerini sürdürebilecekleri iki kurucu devleti içerir. Nikos Anastasiadis, federal çözüm modelini destekleyen bir çizgide yer almıştır. Ancak, Türk tarafının önerdiği "egemen eşitlik" kavramına karşı çıkmıştır. Anastasiadis, federasyonun merkezi bir devlet olarak işlemesi gerektiğini, kurucu devletlerin bağımsızlık eğilimlerinin ise kabul edilemez olduğunu vurgulamıştır. Açıklamalarında, özellikle güvenlik ve garantörlük konularına vurgu yapmıştır: "Kıbrıs, herhangi bir üçüncü ülkenin garantörlüğüne ihtiyaç duymayacak kadar güçlü bir Avrupa devleti olmalıdır." Rum tarafı, federal çözüm modeline açık olmakla birlikte, Türk toplumunun eşit egemenlik talebini merkezi yapıya tehdit olarak görmektedir. Bu durum, federal sistemin temel ilkeleri üzerinde anlaşmazlık yaratmaktadır. (Anastasiadis, 2019)

Federal Çözüm Konusunda Kıbrıs Türk liderleri, iki toplumun eşit siyasi haklarının tanınmasını federal çözümün temel koşulu olarak görmektedir. Bu bağlamda, "egemen eşitlik" ve "iki kurucu devletin eşit statüsü" kavramlarını savunmaktadırlar. Rauf Raif Denktaş, federal çözüme başlangıçta mesafeli bir duruş sergilemiş ve daha çok konfederal bir yapının Kıbrıs Türk halkının çıkarlarını koruyacağını savunmuştur. Bir açıklamasında, "Federasyon ancak iki devletin eşitliği üzerine inşa edilirse başarılı olabilir" diyerek Rum tarafının merkeziyetçi yaklaşımlarını eleştirmiştir. (Denktaş, 1995) Bir diğer lider Ersin Tatar, federal çözüm modeline şüpheyile yaklaşmakta ve iki devletli çözüm önerisini savunmaktadır. Tatar'a göre, Kıbrıs Türk halkının egemen eşitlik hakkı tanınmadan federal çözüm mümkün değildir. Bir açıklamasında, "Federasyon geçmişte denenmiş ve başarısız olmuştur. İki devletli çözüm, Kıbrıs Türk halkının geleceği için tek seçenektir" ifadelerini kullanmıştır. (KKTC Cumhurbaşkanlığı Basın Bürosu, 2020), (Kıbrıs Postası Gazetesi, 2023: Ersin Tatar ve Nikos Hristodulidis'in Müzakere Süreci Üzerine Açıklamaları). Türk tarafı, federasyon modeline katı merkeziyetçi yaklaşımlar nedeniyle karşı çıkmakta ve egemen eşitlik ilkesinin uluslararası kabul görmesini istemektedir. Bu talep, Rum tarafıyla doğrudan çelişmektedir. (BBC Türkçe, 2021, Kıbrıs Müzakerelerinde Liderlerin Açıklamaları)

Garantör Devletlerden Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin federal yönetim sistemine dair bakış açılarını incelemek gerekirse; Türkiye, Kıbrıs Türk halkının eşit egemenlik ve güvenlik ihtiyaçlarını öncelik olarak belirlemiştir. (Çelik, A., & Yılmaz, E., 2021). Ankara, garantörlük hakkının devam etmesi gerektiğini ve federasyonun ancak iki toplumun eşit statüsü üzerine inşa edilmesi durumunda başarılı olabileceğini savunmaktadır. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 2021'de Cenevre görüşmeleri sırasında, "Kıbrıs'ta iki devletli çözüm dışında bir model artık kabul edilemez" diyerek federal çözüm fikrine karşı mesafeli bir duruş sergilemiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022) Yunanistan, Kıbrıs Rum tarafının görüşleriyle uyumlu bir şekilde, garantörlük sisteminin kaldırılmasını ve merkeziyetçi bir federal yapının oluşturulmasını desteklemektedir. (Yunanistan Dışişleri Bakanlığı 2020) - (Gökçekuş, Atun, 2020, ss. 34-48) İngiltere, daha uzlaşmacı bir tutum sergilemekte ve federal bir çözüm üzerinde müzakerelerin sürdürülmesi gerektiğini savunmaktadır. Londra, çözümün Kıbrıs'taki iki toplumun onayıyla gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Birleşmiş Milletler (BM), uzun yıllardır Kıbrıs sorununa federal bir çözüm getirilmesi için çaba göstermektedir. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, “İki toplumlu, iki bölge federal çözüm, Kıbrıs’ta sürdürülebilir barışın anahtarıdır” diyerek bu modeli desteklemiştir. (Guterres, 2021). 2017 yılında Crans Montana Görüşmelerinde, taraflar arasındaki temel anlaşmazlıkları bir kez daha ortaya koymuş ve federal çözüm üzerinde ciddi bir uzlaşya varılmadan sona ermiştir. (Birleşmiş Milletler (UN), 2017: Crans-Montana Müzakereleri Raporu). Rum liderlerin merkeziyetçi federasyon modeli ve Türk liderlerin egemen eşitlik talepleri, federal çözümün temel prensipleri konusunda uzlaşmazlıklara yol açmaktadır. Türkiye ve Yunanistan gibi garantör devletlerin karşıt pozisyonları, müzakerelerdeki tıkanıklıkları derinleştirmektedir. BM’nin çözüm süreçlerindeki arabuluculuk çabaları, tarafların pozisyonlarının sertliği nedeniyle sınırlı kalmaktadır. Bu bağlamda, liderlerin açıklamaları, Kıbrıs’ta federal bir çözümün neden uzun süredir gerçekleştirilemediğini ve bu modelin uygulanabilirliği konusundaki zorlukları net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Müzakere Konuları	Kıbrıs Rum Tarafının Görüşleri	Kıbrıs Türk Tarafının Görüşleri
Siyasal Sistem	Üniter bir devlet yapısı tercih edilmektedir. Kıbrıslı Türklerin özerkliğe sahip olabildiği bir federasyon veya Kıbrıs Türk toplumunun, eşit olmadığı, iki toplumlu ve iki bölgesel bir federasyon da kabul edilebilir. Ancak, iki federe devletin siyasal eşitliğe sahip olacağı iki bölgesel iki toplumlu federasyonun kabulü için büyük tarafın ödemeler yapması gereklidir.	İki egemen devlet ya da iki bölgesel, iki toplumlu ve iki bağımsız devletten oluşan konfederasyon tercih edilir. Ancak Kıbrıs Türk toplumunun özel bir siyasal eşitliğe sahip olduğu iki bölgesel iki toplumlu federasyon kabul edilebilir.
Federal Yetkiler	Güçlü federal (merkezi) sistem	Çok zayıf konfederat/federal [merkezi] sistem
Devlet Yetkileri	Çok zayıf ve sınırlandırılmış yetkiler	Çok güçlü ve yaygın yetkiler. Belirgin olarak devletler egemen olacaktır
Egemenlik	Adanın genelinde tek egemenlik –her iki toplum için-	Her toplumun self-determinasyon hakkına dayanan, Her bir millet/ulus (toplum) için ayrı ayrı egemenlik
Temsil	Kıbrıslı Rum Cumhurbaşkanı, Kıbrıslı Türk Cumhurbaşkanı yardımcısı -dönüşümlü başkanlık olmaması kaydıyla- olabilir. Kıbrıslı Rumların Bakanlar Kurulu, parlamento ve kamu kurumlarında Türklere oranı, nüfuslarıyla orantılı olmalı - 80:20 oranında Kıbrıslı Rumlar: Kıbrıslı Türkler	Dönüşümlü Cumhurbaşkanlığı, konfederat/federal kurumlarda 50:50 oranında Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk temsili
Garantörlük	AB ya da BM'nin garantörlüğü yoktur. Türkiye'nin tek taraflı müdahale hakkı yoktur	1960 tarihli Garanti Antlaşması değiştirilmeksizin aynen kalmalıdır. (Türkiye'nin tek taraflı müdahale hakkı devam etmeli)
(3 özgürlük) Hareket özgürlüğü	Mutlak özgürlük	(Eski EOKA teröristleri için olduğu gibi) çok küçük sınırlamaların olduğu özgürlük
Yerleşme Özgürlüğü	Mutlak özgürlük	Sınırlamalar içeren özgürlük (İki taraflılığın korunduğu bir kota konulabilir.
Mülkiyet Özgürlüğü	Mutlak özgürlük	Güçlü sınırlamalar (İki taraflılığın korunduğu bir kota konulabilir) ve uzun bir moratoryum (geçiş dönemi)

Bölgesel düzenlemeler	Kıbrıs Rum Devleti adanın % 80'sine sahip olmalı. Bu oran % 75 lere indirilebilir	Kıbrıs Türk Devleti adanın % 29'unu kontrolünde tutmaya devam etmelidir
Askeri Yığınak	Adanın askerden arındırılması ve Ada'da düzeni korumaya yönelik hafif silahlı polis gücü oluşturulmalıdır.	Her bir devlet için ayrı ayrı savunma ve polis gücü. Adadaki Kıbrıs Türklerinin güvenliğini Türkiye sağlamaya devam etmelidir.
Yerlerinden edilmiş kişiler & Mülkler	Bütün yerlerinden edilmiş kişiler, mülklerine geri dönme hakkına sahiptir.	Yerlerinden edilmiş kişilere sınırlandırılmış giriş. Yerlerinden edilmiş kişilere telafi edici ödemeler ve iki bölgeliliği koruyan bölgesel düzenlemeler
Yerleştirilenler/göçmenler	Bütün Türk yerleşimcilerinin ülkeleri Türkiye'ye geri dönmeleri istenmektedir.	Bütün Türk göçmenler Kıbrıs'ta kalmalı
AB Üyeligi	Kuvvetli bir destek vardır.	Ancak kesin bir çözümden sonra üyelik desteklenmekte, iki toplum için ayrı ayrı referandum ve Kıbrıs - Türkiye arasında özel ilişkiler (örneğin, Türkiye diğer AB üyeleri gibi Kıbrıs'ta aynı haklara sahip olmalı)

Tablo2 Kıbrıs Meselesine Tarafların Görüşleri (Duran, 2008, s.125-126)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Kıbrıs'taki müzakerelerde, federal bir devletin egemenliğinin nasıl tanımlanacağı en tartışmalı konuların başında gelir. Rum tarafı, federal yapının tek bir egemenlik altında birleşmiş bir devlet olması gerektiğini savunurken, Türk tarafı, iki kurucu devletin eşit egemenliğe sahip olmasını talep etmektedir. Bu ayrışma, özellikle "tek millet, tek devlet" anlayışına dayalı federal yapılarla, "ortak egemenlik" temeline dayalı sistemler arasındaki farkları ortaya koymaktadır. Egemenlik meselesi, yalnızca siyasi bir sorun değil, aynı zamanda tarafların toplumsal kimlik algılarını ve adadaki güvenlik kaygılarını da yansıtmaktadır. Türk tarafı için siyasi eşitlik, güvence anlamına gelirken, Rum toplumu için egemenliğin tek bir merkezde toplanması, adanın yeniden birleşmesinin ön koşulu olarak görülmektedir. Federal yapının en önemli unsurlarından biri, iki toplum arasında güç paylaşımının nasıl sağlanacağıdır. Bu bağlamda, dönüşümlü başkanlık sistemi gibi öneriler sıkça gündeme gelmiştir. Ancak, bu tür modellerde tarafların yetki alanları ve karar alma mekanizmalarındaki rolleri üzerinde anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Örnek olarak, Türk tarafı, federal sistemde dönüşümlü başkanlık ve veto hakkı gibi mekanizmaların olmasını talep etmektedir. Rum tarafı ise, merkezi hükümetin karar alma süreçlerinde çoğunluk ilkesinin daha etkili bir şekilde uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Bu tür farklılıklar, taraflar arasında uzlaşmayı zorlaştıran önemli engellerden biridir. Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik tartışmalarda mülkiyet ve toprak düzenlemeleri, federal yapı tartışmalarının en karmaşık boyutlarından birini oluşturmaktadır. (Özersay, 2013) 1974 sonrasında yerinden edilen kişilerin mülkiyet hakları, gerek bireysel gerekse toplumsal düzeyde ciddi hassasiyetler yaratmaktadır. Rum tarafı, göçmenlerin eski mülklerine geri dönebilmesini ve bu mülklerin iade edilmesini savunurken, Türk tarafı, yıllardır kullanımdaki mülklerin mevcut kullanıcılarının haklarının korunması gerektiğini ifade etmektedir. Bu çelişki, mülkiyet konusundaki düzenlemelerin siyasi bir çözümle eş zamanlı olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Kıbrıs'taki her iki toplumun da güvenlik konusundaki hassasiyetleri, federal çözüm tartışmalarında önemli bir başlık olarak öne çıkmaktadır. Türk tarafı, Türkiye'nin garantörlük rolünün devam etmesini ve Türk askerinin adada kalmasını şart koşarken, Rum toplumu bu durumun egemenlik ihlali olduğunu savunmaktadır. Garantörlük sistemiyle ilgili tartışmalar şu soruları gündeme getirmektedir: Federal bir Kıbrıs'ta garantör devletlere ihtiyaç olacak mı? Alternatif güvenlik düzenlemeleri (örneğin AB'nin ya da BM'nin güvenlik güvenceleri) tarafların endişelerini giderebilir mi?

Sonuç olarak; Kıbrıs sorunu, yalnızca adadaki iki toplumun değil, aynı zamanda uluslararası toplumun da uzun süredir çözüm arayışında olduğu karmaşık bir mesele olarak varlığını sürdürmektedir. Federal bir yapı, bu soruna sürdürülebilir bir çözüm sunma potansiyeli taşıyan önemli bir model olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu modelin başarısı, her iki toplumun ihtiyaç ve endişelerine ne ölçüde yanıt verebileceğine bağlıdır. Federal sistemin avantajları, özellikle barış ve istikrarın sağlanması, ekonomik entegrasyonun güçlendirilmesi ve Kıbrıs'ın uluslararası konumunun pekiştirilmesi gibi konularda belirginleşmektedir. Federal bir çözüm, tarafların birbirlerini bir tehdit olarak görmek yerine ortak bir gelecek inşa etmesini sağlayabilir. Aynı zamanda, iki toplum arasında geçmişten gelen yaraların sarılmasına ve kalıcı bir güven ortamının oluşmasına olanak tanıyabilir. Ancak federalizmin uygulanabilirliği, bir dizi önemli risk faktörünü de beraberinde getirmektedir. Siyasi tıkanıklık, mülkiyet ve toprak düzenlemeleri, güvenlik garantileri ve toplumlararası güvensizlikler gibi sorunlar, federal yapının başarısızlıkla sonuçlanma ihtimalini artırabilir. (Özersay, 2013) Bu nedenle, tarafların endişelerini giderecek ve adadaki dengeyi koruyacak yapısal düzenlemelerin hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Federal çözüm modelinin başarılı olabilmesi için şu temel adımların atılması gerekmektedir:

Güven İnşası: Toplumlar arasında güven duygusunu pekiştirmek amacıyla sivil toplum projeleri, kültürel diyalog ve ortak eğitim programları gibi uygulamalara öncelik verilmelidir.

Adil ve Eşitlikçi Güç Paylaşımı: Merkezi hükümet ile kurucu devletler arasındaki yetki paylaşımı, tarafların eşit haklara sahip olduğu bir model çerçevesinde netleştirilmelidir.

Uluslararası Destek: Garantör devletler ve uluslararası aktörler, federal çözüm sürecine yapıcı bir şekilde katkı sağlamalıdır. Özellikle Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler, taraflar arasında dengeleyici bir rol üstlenebilir. (Hadjigeorgiou, 2020).

Müzakere Süreci: Tarafların temel taleplerine yanıt verecek esnek müzakere süreçleri geliştirilmelidir. Bu süreçte, çözümün tarafların kimliklerini ve özerkliklerini tehdit etmediği konusunda güvence verilmesi önemlidir. Sonuç olarak, federal yapı, Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik en gerçekçi ve uygulanabilir modellerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak bu modelin hayata geçirilebilmesi için, adadaki mevcut siyasi, toplumsal ve ekonomik dinamiklerin dikkatle değerlendirilmesi ve tarafların çözüm sürecine aktif katılımının sağlanması gerekmektedir. Federal bir çözüm, yalnızca siyasi bir uzlaşma değil, aynı zamanda adanın geleceği için ortak bir vizyonun inşası anlamına gelecektir.

ÖNERİLER

Toplumlararası Diyalog ve İş Birliği: İki toplum arasında ortak projeler, kültürel etkinlikler ve diyalog platformları oluşturulmalıdır. Bu, önyargıların azalmasına ve ortak bir geleceğe yönelik güvenin pekişmesine katkı sağlayabilir.

Eğitim Reformu: Her iki toplumun eğitim müfredatlarında diğer tarafı ötekileştiren unsurların kaldırılması ve barış odaklı bir eğitim anlayışının benimsenmesi önemlidir. Toplumlar arasındaki tarihsel güvensizlikler, federal sistemin işleyişini olumsuz etkileyebilir. Güven inşası, bu tür riskleri minimize edecektir.

Dönüşümlü Başkanlık Sistemi: Her iki topluma liderlik sürecinde eşit fırsat tanıyacak dönüşümlü başkanlık sistemi benimsenmelidir.

Veto Mekanizmaları: Her iki toplumun temel karar alma süreçlerinde etkin olmasını sağlayacak, ancak tıkanıklıkları önleyecek esnek veto düzenlemeleri yapılmalıdır. Siyasi eşitlik, her iki toplumun da federal sisteme güven duymasını sağlayacak kilit unsurdur. Bu nedenle güç paylaşımı dengeli bir şekilde yapılandırılmalıdır.

Toprak ve Mülkiyet Sorunlarının Çözümü: Bağımsız Bir Mülkiyet Komisyonu: Tarafsız bir uluslararası organ tarafından desteklenen bir komisyon, mülkiyet haklarıyla ilgili talepleri değerlendirerek hızlı ve adil çözümler üretmelidir. Tazminat ve Takas Mekanizmaları: Kaybedilen mülklerle ilgili tazminat ve takas yöntemleri adil bir şekilde uygulanmalıdır. Mülkiyet ve toprak meseleleri, taraflar arasında gerilime yol açabilecek en hassas konulardır. Bu sorunların çözülmesi, federal yapının işleyişine zemin hazırlayacaktır. (Özersay, 2013)

Uluslararası Destek ve Taahhütler: Garantör Devletlerin Rolü: Garantör ülkelerin (Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık) tarafsız bir şekilde süreci desteklemesi ve gerektiğinde taraflar arasında dengeleyici bir rol oynaması gereklidir.

Avrupa Birliği'nin Katkısı: AB, birleşik bir Kıbrıs'ın ekonomik kalkınmasına yönelik mali ve teknik destek sağlamalıdır. Ayrıca, AB üyeliğinin her iki toplum için sunduğu avantajlar vurgulanmalıdır. Uluslararası toplumun aktif desteği olmadan federal çözümün uygulanabilirliği sınırlı kalabilir. (Avrupa Birliği Komisyonu, 2019).

Tarafların kırmızı çizgileri dikkate alınarak, esneklik içeren müzakere süreçleri oluşturulmalıdır. Örneğin, federasyonun başlangıç aşamasında bazı geçici düzenlemelere yer verilebilir. Birleşmiş Milletler gibi tarafsız kuruluşlar, müzakerelerdeki tikanıklıkları aşmak için daha etkin bir rol üstlenmelidir. Çözüm sürecinin başarısı, tarafların endişelerini anlayan ve buna uygun çözümler sunan bir müzakere yaklaşımına bağlıdır. (Tatar, E. 2021).

Federal Yapının Hukuki ve Kurumsal Çerçevesi açısından net ve detaylı anlaşma metni imzalanmalıdır. Federal sistemin işleyişine dair anlaşma, her iki toplumun haklarını ve sorumluluklarını açıkça tanımlamalıdır. Anlaşmanın uygulanmasında gecikme yaşanmaması için bir yol haritası hazırlanmalıdır. Federal sistemin işleyişindeki belirsizlikler, tarafların çekincelerini artırabilir. Net bir hukuki çerçeve, bu riski azaltacaktır. (Necatigil, 1989)

Bu öneriler, Kıbrıs'ta federal bir çözümün hem sürdürülebilir hem de taraflarca kabul edilebilir bir şekilde hayata geçirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Tarafların ihtiyaç ve beklentilerini dikkate alan bu yaklaşımlar, federal bir yapının başarı şansını artırabilir.

KAYNAKÇA

Aksu, F. (2001). Turkish-Greek Relations. Retrieved Aralık 10, 2015, from Turkish Review of Balkan Studies: <http://www.sbu.yildiz.edu.tr/faksu/Fuatyayinlar/trgrdetente.htm>

Anastasiadis, N. (2019). *Kıbrıs Sorunu ve Federal Çözüm Üzerine Açıklamalar*. Lefkoşa: Kıbrıs Cumhuriyeti Başkanlık Ofisi.

Avrupa Birliği Komisyonu (2019). *Kıbrıs ve AB İlişkileri Üzerine Rapor*. Brüksel: AB Yayınları.

BBC Türkçe (2021). Kıbrıs Müzakerelerinde Liderlerin Açıklamaları. Erişim: (20.11.2024: 11:05) <https://www.bbc.com/turkce/articles/c5yg40w9y99o>

Birleşmiş Milletler (UN). (2017). *Crans-Montana Müzakereleri Raporu*. New York: BM Yayınları.

Brendan O'Malley, I. C. (1999). *The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish*

Coşkun, Y. (2018). "1950'ler ve 60'larda Kıbrıs Sorunu ve Türk-İngiliz Politikaları". *Tarih Okulu Dergisi*, 11(34), 853-868.

Çelik, A., & Yılmaz, E. (2021). "Kıbrıs'ta Güvenlik ve Garantörlük: Çözüm Sürecine Etkileri". *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları*, 15(4), 67-89.

Denктаş, R. (1995). *Kıbrıs: Zoraki Nikâh*. Lefkoşa: Kıbrıs Türk Basım Evi.

DODD, C.H. (1998). *The Cyprus imbroglio*. London, Huntingdon: The Eothen Press

Duran H. (2008). "BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı.21. ss.119-139.

EFEGİL, E. (2003). *Temel konular ışığında Annan Belgesinin Analizi*. Ankara: Gündoğan Yayınları.

- Erhürman, T. (2012). "BM Güvenlik Konseyi Kararları ve B Planı", *Gaile Dergisi*, YeniDüzen Yayınları.
- Eroğlu, H. (1975). *Kıbrıs uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı*. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Gökçekuş, H., & Atun, A. R. (2020). "Kıbrıs'ta Federal Çözüm ve Enerji Paylaşımı". *Uluslararası Politikalar Dergisi*, 12(3), 34-48.
- Guterres, A. (2021). *Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Kıbrıs Raporu*. New York: BM Genel Sekreterliği.
- Hadjigeorgiou, A. (2020). "The Fragility of the Federal Idea in Cyprus". *European Political Science Review*, 8(2), 45-59.
- Ioannides, C. (2001). *In Turkey's Image: The Transformation of Occupied Cyprus into a Turkish Province*. New York: Aristide D. Caratzas Publisher.
- İSMAİL, S. (1998). *Kıbrıs Üzerine Bildiriler*. Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP) Yayınları.
- Kıbrıs Postası (2023). *Ersin Tatar ve Nikos Hristodulidis'in Müzakere Süreci Üzerine Açıklamaları*. Lefkoşa: Kıbrıs Postası Yayınları.
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2020). *Ersin Tatar'ın İki Devletli Çözüm Açıklamaları*. Lefkoşa: KKTC Cumhurbaşkanlığı Basın Bürosu.
- Necatigil, Z. (1989). *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Özersay, K. (2013). *Kıbrıs'ta Toprak, Mülkiyet ve Güvenlik Sorunları Üzerine Çözüm Önerileri*. Ankara: Uluslararası İlişkiler Yayınları.
- Öztürk, Y. (2015). *Kıbrıs'ta Federal Sistemlerin Tarihsel Deneyimi ve Geleceği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- REES, W. J. (1956). "The theory of sovereignty restated. In: Peter Laslett (ed.)", *Philosophy, Politics and Society*. Oxford, pp. 102-146.
- Tamçelik, S. (2008). "Kıbrıs'ta Federal Çözümü Destekleyenlerle, Karşı Çıkanların Görüşleri ve Bunların Mukayesesi", *Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi*, cilt. 1, no. 2, ss. 137-159.
- Tatar, E. (2021). *Kıbrıs'ta Egemen Eşitlik ve Çözüm Süreci*. Lefkoşa: KKTC Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2022). *Kıbrıs Meselesine Dair Türkiye'nin Yaklaşımı*. Ankara: TC Dışişleri Bakanlığı Yayınları.
- Yunanistan Dışişleri Bakanlığı (2020). *Kıbrıs Sorununda Yunanistan'ın Tutumu*. Atina: Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Basın Ofisi.